

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського

Ципляк Н.О.

Основи країнознавства

Навчально-методичний посібник

Чернігів 2024

УДК 908(075.8)

Ципляк Н.О. Основи країнознавства: навчально-методичний посібник – Чернігів: НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2024. – 48 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено загальну концепцію курсу «Основи країнознавства», подано план вивчення дисципліни, систему оцінювання знань здобувачів вищої освіти, програму курсу, плани лекційних і практичних занять, рекомендовану літературу, питання для підсумкового контролю знань. Посібник містить додатки у вигляді зразків комплексної країнознавчої характеристики однієї з європейських держав, що сприяє формуванню практичних навичок країнознавчого аналізу.

Рецензенти: доктор історичних наук, професор, *Ячменіхін К.М.*

кандидат історичних наук, доцент *Доманова Г.С.*

Відповідальний редактор: кандидат історичних наук, доцент *Шара Л.М.*

Рекомендовано Вченою радою Навчально-наукового інституту історії та соціогуманітарних дисциплін імені О.М. Лазаревського (протокол № 4 від 29.11.2024 р.)

© Ципляк Н.О., 2024

ЗМІСТ

Анотація	4
Програма курсу	7
Структура навчальної дисципліни	25
Тематика практичних занять	26
Розподіл балів	33
Питання до заліку	33
Список рекомендованої літератури	35
Додатки	38

АНОТАЦІЯ

Навчальна дисципліна «Основи країнознавства» є вибірковим освітнім компонентом, спрямованим на формування у здобувачів вищої освіти системного уявлення про країни світу як складні соціально-економічні, політичні, культурні та географічні системи. Курс поєднує теоретичні засади країнознавства з практичними навичками комплексного аналізу держав і регіонів сучасного світу.

У процесі вивчення дисципліни здобувачі освіти ознайомлюються з основними поняттями, функціями та методами країнознавчих досліджень, принципами типологізації країн і країнознавчого районування, особливостями географічного положення держав, демографічними процесами, системами розселення населення, характеристиками політичної карти світу та чинниками формування міжнародного іміджу держави. Значна увага приділяється аналізу сучасних глобалізаційних процесів, урбанізації, міжнародної інтеграції та трансформацій політичного простору світу.

Дисципліна має міждисциплінарний характер і базується на використанні знань із географії, історії, політології, соціології, економіки, міжнародних відносин та культурології. Курс орієнтований на розвиток аналітичного мислення, вміння працювати з різними видами інформації, статистичними даними, картографічними матеріалами та міжнародними джерелами.

Практична складова курсу передбачає формування навичок комплексної країнознавчої характеристики держав, аналізу демографічних і соціально-економічних процесів, оцінки геополітичного положення країн, визначення їхнього місця у світовому співтоваристві та особливостей міжнародного іміджу. Отримані знання та вміння можуть бути використані у професійній діяльності у сфері освіти, міжнародних відносин, туризму, аналітики, медіа та публічного управління.

Метою викладання навчальної дисципліни «Основи країнознавства» є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про закономірності розвитку країн і регіонів світу, оволодіння теоретичними засадами та методами країнознавчих досліджень, а також набуття практичних навичок здійснення комплексного країнознавчого аналізу держав з урахуванням їхніх природно-географічних, демографічних, історичних, політичних, економічних і культурних особливостей.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- формування у студентів системи знань про теоретичні основи країнознавства, його предмет, функції та методи дослідження;
- ознайомлення з основними підходами до класифікації та типології країн світу;
- вивчення особливостей географічного положення, території та кордонів держав;
- аналіз демографічних процесів, структури населення та особливостей розселення;
- формування уявлення про сучасну політичну карту світу та тенденції її трансформації;
- опанування методики комплексної країнознавчої характеристики держав;
- розвиток навичок роботи з картографічними, статистичними та інформаційно-аналітичними джерелами;
- формування вмінь аналізувати міжнародний імідж держави та чинники його формування;
- розвиток критичного мислення, аналітичних здібностей та навичок самостійної дослідницької роботи;
- підготовка студентів до використання країнознавчих знань у професійній діяльності та міжкультурній комунікації.

У результаті вивчення дисципліни здобувачі вищої освіти повинні:

Знати:

- теоретичні основи країнознавства, його предмет, структуру, функції та методологію;
- основні методи комплексних країнознавчих досліджень;
- принципи типології та класифікації країн світу;
- особливості географічного положення, території та державних кордонів;
- основні демографічні показники та закономірності розвитку населення;
- особливості процесів урбанізації, формування агломерацій і систем розселення;
- структуру та методику складання комплексної країнознавчої характеристики;
- особливості формування та розвитку політичної карти світу;
- сучасні глобальні та регіональні процеси у світі;
- чинники формування міжнародного іміджу держави та інструменти його підтримки.

Вміти:

- здійснювати комплексний країнознавчий аналіз держав і регіонів;
- характеризувати країни за типовим країнознавчим планом;
- аналізувати географічне положення та його вплив на розвиток держави;
- працювати з політичними, економічними та демографічними картами;
- використовувати статистичні дані для аналізу соціально-економічних і демографічних процесів;
- оцінювати особливості розселення населення та рівень урбанізації;
- аналізувати зміни на політичній карті світу та їх причини;
- здійснювати пошук, відбір, систематизацію та критичний аналіз країнознавчої інформації з різних джерел;
- застосовувати міждисциплінарний підхід під час вивчення країн і регіонів;

- презентувати результати власних досліджень у формі доповідей, презентацій та аналітичних матеріалів.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Основи теоретичного країнознавства

Країнознавство – це міждисциплінарна галузь знань, що вивчає країни й регіони світу з позицій географії, економіки, політики, культури й міжнародних відносин. Основною метою країнознавства є формування комплексного уявлення про країни як цілісні соціально-географічні утворення, їхню внутрішню структуру, розвиток та взаємодію в глобальній системі міжнародних відносин.

Країнознавство виконує пізнавальну, аналітичну, прогностичну та практичну функції. Воно дозволяє вивчати особливості розвитку країн, прогнозувати їхню динаміку, аналізувати політичні, економічні, соціальні процеси, а також використовувати набуті знання у професійній діяльності – зокрема в дипломатії, міжнародному бізнесі, журналістиці, туризмі.

Як міждисциплінарна наука країнознавство тісно пов'язане з географією, політологією, культурологією та міжнародними відносинами. Географія надає просторові характеристики країн: розміри території, розташування, природні ресурси, кліматичні умови. Політологія пояснює типи державного устрою, політичні режими, політичну культуру. Культурологія аналізує національні традиції, релігію, мови, ментальні особливості населення. Міжнародні відносини вивчають зовнішню політику держав, їхню роль у глобальних процесах.

Ключовими поняттями країнознавства є «країна», «регіон» і «територія». Під країною розуміють політично організовану спільноту, яка має визначену територію, населення, уряд і суверенітет. Регіон – це географічно чи функціонально виділена частина території планети, що об'єднує кілька країн або

частин однієї країни за певними ознаками. Територія – це частина земної поверхні, яка належить до юрисдикції певної держави або адміністративної одиниці.

Для наукового аналізу країни класифікують за **різними критеріями**:

1. *Політичні критерії*: форма правління (монархія, республіка), державний устрій (унітарна держава, федерація), політичний режим (демократія, авторитаризм).
2. *Економічні критерії*: рівень розвитку (розвинені країни, країни, що розвиваються, країни з перехідною економікою), структура господарства, наявність природних ресурсів.
3. *Культурні критерії*: мовна, релігійна та етнічна структура, національні традиції, цінності.
4. *Географічні критерії*: розташування на материку, клімат, доступ до морів, природні умови.

Джерелами країнознавчої інформації виступають офіційні документи міжнародних організацій (ООН, Світовий банк, Європейський Союз), наукові публікації, статистичні довідники, аналітичні доповіді, ЗМІ, електронні ресурси, карти, атласи, енциклопедії.

Методи дослідження країнознавства включають аналіз документів, статистичні методи, картографічний аналіз, порівняльний підхід, системний аналіз і метод польових досліджень. Саме поєднання різних джерел та методів дозволяє забезпечити об'єктивність і наукову цілісність у вивченні країн та регіонів.

Тема 2. Функції і методи комплексних країнознавчих досліджень

Країнознавство як наука виконує низку важливих функцій, що забезпечують її цінність у системі знань про світ. До основних належать: інформаційна, аналітична, прогностична, комунікативна та освітня.

Інформаційна функція передбачає збір, систематизацію та збереження актуальних знань про країни та регіони світу. Вона забезпечує створення інформаційної бази для фахівців, дипломатів, економістів, аналітиків, журналістів.

Аналітична функція пов'язана з критичним опрацюванням даних, виявленням закономірностей, причинно-наслідкових зв'язків, особливостей внутрішнього устрою країн і специфіки їхньої взаємодії на міжнародній арені.

Прогностична функція дозволяє на основі зібраних і проаналізованих даних робити припущення щодо подальшого розвитку політичних, економічних чи соціокультурних процесів у країнах і регіонах.

Комунікативна функція забезпечує ефективне міжкультурне спілкування, сприяє порозумінню між народами, підвищує рівень толерантності та поваги до різноманіття культур.

Освітня функція передбачає підготовку фахівців із системним баченням глобальних процесів, знанням особливостей конкретних країн, регіонів та культур.

Завданням країнознавчих досліджень є не лише опис об'єктів, а й глибоке розуміння їхньої структури, взаємозв'язків та місця у світовій системі. Особливої ваги набуває міждисциплінарний підхід, який дозволяє враховувати історичний, географічний, соціальний, культурний та політичний контексти при вивченні країни.

У процесі наукових досліджень країнознавство використовує **різноманітні методи**:

Порівняльний метод дозволяє зіставляти країни чи регіони за певними критеріями – політичними, економічними, культурними.

Історико-географічний метод враховує просторові та часові аспекти розвитку країни, аналізує зміни її території, меж, адміністративного устрою.

Статистичний метод базується на аналізі кількісних показників (населення, економіка, ВВП, рівень урбанізації) для оцінки стану країни.

Соціологічний метод використовує опитування, інтерв'ювання, аналіз соціальної поведінки для вивчення суспільної думки й особливостей населення.

Культурологічний метод зосереджується на аналізі мови, релігії, мистецтва, традицій і цінностей конкретної країни.

Картографічний метод допомагає візуалізувати територіальні особливості країни та відображати її просторову організацію.

Основними **принципами країнознавства** є:

- *Комплексність* – необхідність враховувати різноманітні аспекти країни: географічні, історичні, політичні, соціальні, культурні.
- *Системність* – розгляд країни як єдиного, взаємопов'язаного цілого, де всі елементи впливають один на одного.
- *Об'єктивність* – прагнення до неупередженого аналізу, заснованого на фактичних даних, перевірених джерелах і наукових методах.

При зборі і аналізі інформації особливу увагу слід приділяти надійності джерел. Наукові дослідження повинні базуватися на перевірених статистичних даних, офіційних звітах, матеріалах міжнародних організацій, академічних публікаціях. Аналіз джерел вимагає дотримання принципів критичності, точності, актуальності, щоб уникнути упереджених або застарілих висновків.

Комплексний підхід до вивчення країн дозволяє формувати не лише фактологічні знання, але й аналітичні навички, необхідні для розуміння складних міжнародних процесів.

Тема 3. Типології країн світу та схема країнознавчого районування

Типологія країн – це класифікація держав за певними спільними ознаками, що дозволяє упорядкувати знання про країни, виявити закономірності їх розвитку та місце у світовій системі. У країнознавстві застосовують кілька основних критеріїв для поділу країн на типи: політичний устрій, рівень економічного розвитку, соціальні показники, культурні особливості та географічне положення.

Політичний критерій передбачає поділ країн за формою правління та політичним режимом. За формою правління розрізняють монархії та республіки, за державним устроєм – унітарні держави та федерації, за політичним режимом – демократичні, авторитарні й тоталітарні країни.

Економічний критерій визначає положення країни у світовій економіці. Виділяють:

- *Розвинені країни* – з високим рівнем ВВП на душу населення, стабільною економікою, потужним технологічним сектором (наприклад, США, Японія, Німеччина).
- *Країни, що розвиваються* – з економікою, що перебуває на етапі індустріалізації чи модернізації, часто з низьким рівнем доходів і високим демографічним навантаженням (прикладі: Індія, Бразилія, Єгипет).
- *Країни з перехідною економікою* – держави, які трансформуються від командно-адміністративної до ринкової економіки (наприклад, Україна, Польща, Казахстан).

Соціальні показники дають уявлення про якість життя населення, доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальний захист. Показники можуть включати індекс людського розвитку (HDI), рівень урбанізації, демографічні структури.

Культурні критерії враховують мовну, етнічну, релігійну структуру країн, національні традиції й систему цінностей. За релігійною структурою, наприклад,

країни поділяють на християнські, мусульманські, буддистські, атеїстичні чи релігійно-змішані.

Географічне положення визначає належність країни до певного континенту, субконтиненту, макрорегіону чи зони клімату, що безпосередньо впливає на її економічний розвиток, культуру, транспортні можливості та зовнішню політику.

Разом із типологією важливим завданням країнознавства є **районування світу** – об'єднання країн у регіони за подібністю історико-культурних, економіко-географічних або геополітичних характеристик.

Основні принципи країнознавчого районування:

- *Комплексність* – врахування сукупності географічних, політичних, економічних, соціальних та культурних чинників.
- *Історико-культурна спільність* – об'єднання країн із подібною мовною, релігійною або етнічною основою.
- *Географічна цілісність* – територіальна суміжність чи подібність природно-географічних умов.
- *Економічна взаємозалежність* – країни, які тісно пов'язані економічними потоками.
- *Геополітична єдність* – спільні політичні інтереси, регіональні альянси, безпекові блоки.

Серед **прикладів сучасних схем районування світу** можна назвати:

- *ООНівський поділ* на регіони: Африка, Америка, Азія, Європа, Океанія.
- *Економічні райони*: країни Великої сімки (G7), Європейський Союз, Рада співробітництва країн Затоки.
- *Культурно-цивілізаційні регіони* за Самуелем Гантінгтоном: західний, ісламський, конфуціанський, православний, латиноамериканський тощо.

Країнознавче районування є не лише науковим інструментом класифікації, а й практичним засобом аналізу міжнародної політики, економічної інтеграції та глобальних викликів.

Тема 4. Географічне положення, розміри і форми територій та кордони країн

Однією з ключових характеристик будь-якої країни є її *територія* – просторово-географічна основа державності. Територія має певні межі, розміри, форму, географічне положення, і ці параметри значною мірою визначають економічний потенціал, політичні зв'язки та безпекову ситуацію держави.

Географічне положення описує розміщення країни відносно:

- материків і океанів;
- кліматичних поясів;
- торгових шляхів;
- інших держав і політичних центрів.

За типом географічного положення виділяють:

- *Материкове* – країна розташована всередині континенту (наприклад, Казахстан);
- *Морське (прибережне)* – країна має вихід до морів або океанів (наприклад, Франція);
- *Острівне* – територія повністю або переважно складається з островів (наприклад, Японія);
- *Екваторіальне, тропічне, полярне* – залежить від широти, що впливає на клімат, біорізноманіття й умови господарства.

Розміри території вимірюються площею. Великі за площею держави мають, як правило, значний ресурсний потенціал і просторові переваги (наприклад, Росія, Канада), але й складнощі з управлінням, логістикою та захистом кордонів.

Протяжність території визначає відстань між крайніми точками країни, що впливає на транспортну інфраструктуру та інтегрованість внутрішніх ринків.

Конфігурація та компактність – це форма території:

- Компактна (наприклад, Польща) – сприяє ефективному управлінню.
- Протяжна (наприклад, Чилі) – ускладнює зв'язки між регіонами.
- Фрагментована (наприклад, Індонезія) – територія складається з відокремлених частин.

Географічне положення впливає на:

- *економічний розвиток* (наявність природних ресурсів, доступ до ринків);
- *політичні зв'язки* (сусідство з іншими країнами, участь у регіональних організаціях);
- *обороздатність* (захищеність природними бар'єрами чи вразливість відкритих кордонів);
- *міжнародну роль* (транзитний статус, контроль над морськими шляхами, доступ до стратегічних ресурсів).

Кордони – це офіційно встановлені межі території держави, які визначають сферу її суверенітету. Кордони поділяються:

- **за походженням:**
 - *природні* – проходять по річках, горах, пустелях (наприклад, Піренеї між Францією та Іспанією);
 - *штучні* – встановлені за домовленістю чи історичними подіями, без опори на природні бар'єри (наприклад, більшість кордонів в Африці).
- **за середовищем:**
 - *сухопутні* – межують із сусідніми країнами;
 - *морські* – проходять по морському простору;
 - *річкові, озерні* – проходять по водних об'єктах.
- **за режимом доступу:**
 - *відкриті* – мінімальні обмеження на перетин (наприклад, Шенгенська зона);
 - *закриті* – контрольовані, з обмеженнями (наприклад, Північна Корея).

У процесі встановлення кордонів розрізняють:

Делімітацію – узгодження й нанесення кордону на карту.

Демаркацію – закріплення меж на місцевості (позначення стовпами, знаками, парканами).

Редемаркацію – оновлення чи зміна позначень уже існуючих кордонів.

Кордони відіграють важливу роль у міжнародному праві, визначають територіальну цілісність держави та регулюють відносини з сусідами. Їх функціональне значення полягає у захисті суверенітету, контролі за переміщенням товарів і людей, безпеці, екологічному моніторингу та міжнародній торгівлі.

Тема 5. Розселення населення та методи дослідження мережі розселення країни

Розселення населення – це процес і результат просторового розподілу людей по території країни. Це явище відображає взаємодію людини з природними, економічними та соціальними умовами життя й роботи.

Типи та форми розселення:

- *Міське розселення* – характерне для індустріально розвинених країн, пов'язане з високою концентрацією населення в містах та розвитком інфраструктури.
- *Сільське розселення* – типове для аграрних регіонів із меншою щільністю населення та домінуванням природокористування.
- *Рівномірне розселення* – люди розміщуються по території без значних скупчень (приклад – степові райони Канади чи Австралії).
- *Скупчене розселення* – населення концентрується у великих населених пунктах, часто біля ресурсних центрів, транспортних вузлів чи адміністративних осередків.
- *Лінійне розселення* – зосередження населення вздовж річок, доріг, морських узбереж (приклад – долина Нілу в Єгипті).

Фактори, що впливають на розселення:

- *Природні* – клімат, рельєф, наявність водних ресурсів, ґрунти.
- *Економічні* – рівень розвитку промисловості, транспорту, робочих місць.
- *Соціальні* – якість життя, доступ до освіти, медицини, культурних послуг.

- *Історичні* – історія освоєння територій, міграційні потоки, колоніальні традиції.

Ключові поняття:

- *Щільність населення* – кількість жителів на 1 км². Висока щільність характерна для мегаполісів, низька – для пустель і гірських районів.
- *Урбанізація* – зростання частки міського населення та розширення міст.
- *Агломерація* – група міст, що зрослися економічно, соціально та просторово (наприклад, Київська агломерація).
- *Мегаполіс* – найбільша форма міського розселення, що утворюється при злитті кількох агломерацій (наприклад, Босваш у США).
- *Сільське поселення* – населений пункт із сільським способом життя, низькою щільністю населення, переважно аграрною економікою.

Методи дослідження мережі розселення:

- *Статистичний метод* – аналіз чисельності, структури та динаміки населення за офіційними даними.
- *Картографічний метод* – відображення розселення на географічних картах для виявлення просторових закономірностей.
- *Геоінформаційний метод (ГІС)* – використання цифрових карт та супутникових даних для візуалізації і моделювання структури розселення.
- *Соціологічний метод* – вивчення через опитування, анкетування, спостереження особливостей міграційної поведінки та мотивацій населення.
- *Метод просторового аналізу* – математичне і графічне моделювання розміщення населення, що дозволяє прогнозувати зміни у структурі розселення.

Знання особливостей розселення населення дає змогу глибше зрозуміти соціально-економічний розвиток країни, її демографічні проблеми та виклики урбанізації, а також перспективи просторового планування.

Тема 6. Народонаселення країни та методика його дослідження

Народонаселення – це сукупність людей, які проживають на території певної країни. Вивчення населення дозволяє аналізувати його чисельність, склад і динаміку, а також вплив демографічних процесів на розвиток держави.

Кількісні характеристики населення:

- *Чисельність населення* – загальна кількість жителів у межах території.
- *Динаміка населення* – зміна чисельності у часі під впливом народжуваності, смертності, міграцій.
- *Природний рух населення* – різниця між кількістю народжених і померлих.
- *Механічний рух населення* – зміни чисельності, пов'язані з міграційними процесами: в'їздом (імміграцією) та виїздом (еміграцією).

Якісні характеристики населення:

- *Статеві-вікова структура* – співвідношення чоловіків і жінок у різних вікових групах, що зручно ілюструється у вигляді демографічної піраміди.
- *Етнічний склад* – поділ населення за національною чи етнічною належністю.
- *Релігійний склад* – розподіл населення за віроісповіданням, який впливає на культурні традиції та суспільне життя.

Демографічні процеси:

- *Народжуваність* – кількість народжених на 1000 осіб за рік.
- *Смертність* – кількість померлих на 1000 осіб за рік.
- *Природний приріст* – різниця між народжуваністю і смертністю.
- *Тривалість життя* – середній прогнозований вік, до якого доживають жителі країни.
- *Міграція* – переміщення населення в межах країни (внутрішня) або за її межі (зовнішня).

Демографічні процеси відіграють визначальну роль у формуванні економіки, соціальних інститутів і політичної стабільності країни. Методи дослідження народонаселення:

Статистичний аналіз. Основний метод збору та обробки даних про чисельність і склад населення. Джерела – державні переписи, поточна демографічна статистика, соціологічні опитування.

Переписи населення. Всеохоплююче обстеження, що дозволяє зафіксувати чисельність, вік, стать, національність, рід занять, місце проживання тощо.

Побудова демографічної піраміди. Графічний метод відображення статевовікової структури населення. Піраміди показують:

- тип росту населення (розширений, стабільний або звужений);
- демографічні проблеми (старіння, молодий склад тощо).

Картографування. Відображення просторового розподілу населення та демографічних показників на тематичних картах для виявлення регіональних особливостей.

Показники демографічного навантаження. Це відношення кількості утриманців (дітей та пенсіонерів) до працездатного населення, що дозволяє оцінити соціальне навантаження на економіку країни.

Рівень урданізації. Відсоток міського населення до загальної кількості населення. Показує ступінь економічного розвитку країни та характер розселення.

Комплексний аналіз народонаселення дозволяє виявляти демографічні тенденції, прогнозувати соціально-економічні зміни та формувати державну політику щодо зайнятості, охорони здоров'я, міграції й освіти.

Тема 7. Країнознавча характеристика

Країнознавча характеристика – це комплексний опис країни, який дозволяє всебічно зрозуміти її природу, населення, політику, економіку та роль на міжнародній арені. Такий підхід дає змогу не лише ознайомитись з основною інформацією, а й оцінити взаємозв'язки між різними сферами життя країни.

Для проведення системного країнознавчого дослідження використовується типовий план характеристики країни, який структурує матеріал за кількома ключовими розділами.

Типовий план країнознавчої характеристики:

1. Загальний політичний, економічний і соціальний імідж країни на світовому тлі. Герб, прапор, гімн держави. Площа, населення, столиці. Географічне положення, територіально-адміністративний поділ. Державний і політичний лад.
2. Історико-географічні особливості розвитку.
3. Природа, її раціональне використання і охорона.
4. Населення, його рівень життя, етнічна специфіка державотворчої нації (націй). Релігія. Соціальна політика країн.
5. Господарство, його галузева, міжгалузева і територіальна структура – промислові міжгалузеві комплекси, агропромисловий комплекс, транспортний комплекс, туристичний комплекс, зовнішньоторговельний, валюта. Інші.
6. Культура: традиції і сучасність.
7. Внутрішні відмінності, суспільно-географічні райони і найбільші міста.
8. Загальногосподарські і компонентно-територіальні проблеми та прогнози подальшого соціально-економічного розвитку.

Такий структурований план країнознавчої характеристики дозволяє системно й логічно організувати знання про будь-яку країну. Він не тільки забезпечує зручний опис окремих аспектів – географії, населення, економіки чи політики, а й допомагає бачити взаємозв'язки між цими складовими.

Наприклад, географічне положення безпосередньо впливає на природні ресурси країни, її клімат, транспортні шляхи й умови ведення сільського господарства. Ці чинники, у свою чергу, впливають на характер розселення населення, тип економіки, домінуючі галузі промисловості й навіть на політичні відносини з сусідніми державами. Демографічна ситуація (розподіл населення, трудові ресурси, міграційні потоки) формує соціальну політику країни й визначає перспективи економічного розвитку. Історичний досвід держави багато в чому

пояснює її сучасний політичний устрій, а також ступінь включеності у світові інтеграційні процеси.

Таким чином, **країнознавча характеристика дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки між:**

- природними умовами та господарською діяльністю;
- демографічною структурою й соціальними системами;
- політичним устроєм і міжнародними відносинами;
- економічними моделями розвитку та географічним становищем.

Тема 8. Світові міста. Агломерації

Світові міста – це глобальні центри, які відіграють ключову роль у міжнародному економічному, політичному та культурному житті. Вони не лише забезпечують управління національною економікою, а й впливають на функціонування глобальних фінансових ринків, міжнародних компаній, медіа, культури та науки. Світові міста часто називають «командними пунктами» сучасного світу.

До найвідоміших світових міст належать Нью-Йорк, Лондон, Токіо, Париж, Гонконг, Сінгапур, Франкфурт, Дубай та інші. Вони характеризуються високим ступенем інтеграції в міжнародні зв'язки, наявністю штаб-квартир великих компаній, банків, бірж, університетів та дипломатичних установ.

Агломерації: суть і типи

Міські агломерації – це просторово об'єднані групи міст та селищ, які формують єдиний соціально-економічний простір завдяки тісним економічним, транспортним та культурним зв'язкам.

Причини утворення агломерацій:

- економічна привабливість міст для населення;
- зростання виробництва, бізнесу та ринку праці;
- концентрація інфраструктури, освітніх і наукових центрів;

- урбанізаційні процеси, що перетворюють сільські території на частину міської зони.

Агломерації **поділяються** на:

- *моноцентричні* – із виразним головним містом (наприклад, Київська агломерація, Москва);
- *поліцентричні* – без єдиного домінуючого міста, з кількома рівноправними центрами (наприклад, Рейн-Рур у Німеччині або Сан-Сан у США – Сан-Франциско, Лос-Анджелес, Сан-Дієго).

Переваги та недоліки агломерацій:

Переваги:

- концентрація економічних і соціальних ресурсів;
- зручна транспортна інфраструктура;
- доступ до робочих місць, освіти, культури й сервісів;
- інноваційне середовище та міжнародна привабливість.

Недоліки:

- перенаселення, висока щільність забудови;
- екологічні проблеми (забруднення повітря, ґрунтів, води);
- транспортні затори, перевантаження інфраструктури;
- соціальне розшарування населення.

У сучасному світі глобалізація та технологічний прогрес посилюють значення світових міст як основних вузлів міжнародної мережі. Зростає їхній вплив на політичні рішення, економічні тренди та культурні процеси.

Крім того, відбувається розширення агломерацій: навколо міст формуються мегаполіси – об'єднання кількох агломерацій в одну систему, наприклад: Токіо-Йокогама (Японія), Бостон-Вашингтон (США) або Пекін-Тяньцзін (Китай).

Ці процеси свідчать про те, що урбанізація стала глобальним явищем, яке змінює не тільки вигляд міст, а й моделі життя, праці та комунікації людей у XXI столітті.

Незважаючи на всі виклики, світові міста та агломерації залишатимуться ключовими центрами глобального розвитку. Їх подальша еволюція вимагатиме

розробки та впровадження інноваційних підходів до міського планування, управління ресурсами, розвитку сталого транспорту та вирішення соціальних проблем. Розуміння динаміки розвитку світових міст та агломерацій є важливим для істориків, оскільки вони є не лише відображенням, але й активними творцями сучасної світової історії.

Тема 9. Політична карта світу

Політична карта світу є географічною основою вивчення міжнародних відносин, політичної географії, економіки та краєзнавства. Вона відображає державні кордони, політичні утворення, столиці та великі міста, а також територіальні претензії й особливості міжнародного поділу.

Основні поняття:

Держава – основний суб'єкт політичної карти світу. Вона характеризується такими ознаками:

- наявність постійного населення;
- чітко визначена територія;
- суверенітет (внутрішній і зовнішній);
- система органів влади;
- здатність вступати у міжнародні відносини.

Країна – ширше поняття, яке може включати не лише незалежні держави, але й залежні або частково визнані території.

Країни світу можна **класифікувати** за різними ознаками:

1. За формою правління:

монархії (абсолютні, конституційні);

республіки (парламентські, президентські, змішані).

2. За адміністративно-територіальним устроєм:

унітарні держави (Франція, Україна);

федерації (США, Німеччина, Бразилія);

конфедерації (рідкісний тип, переважно історичний).

3. За рівнем соціально-економічного розвитку:

розвинені країни (Японія, Канада, Німеччина);

країни, що розвиваються (Індія, Єгипет, Мексика);

країни з перехідною економікою (Україна, Казахстан).

Кордон – це офіційно встановлена межа території держави. Вони бувають:

- *за походженням*: природні (ріки, гори), штучні (прокладені без прив'язки до рельєфу);
- *за типом*: сухопутні, морські, повітряні;
- *за режимом*: відкриті (Шенгенська зона), закриті (Північна Корея).

Сучасна політична карта світу формувалася століттями й пройшла кілька

ключових етапів:

- *доіндустріальний період* – формування імперій і колоній;
- *кінець XIX – середина XX ст.* – епоха колоніалізму;
- *друга половина XX ст.* – деколонізація, утворення нових незалежних держав (Африка, Азія);
- *кінець XX – початок XXI ст.* – розпад СРСР, Югославії, Чехословаччини, поява нових держав (1991–1993 рр.).

Політична карта світу залишається динамічною. Її змінюють:

- *визнання або невизнання нових держав* (Косово, Палестина);
- *територіальні конфлікти* (Крим, Нагірний Карабах, Тайвань);
- *міжнародні інтеграції* (ЄС, Африканський Союз, МЕРКОСУР);
- *сепаратистські рухи* (Каталонія, Шотландія, Курдистан).

Тема 10. Міжнародний імідж держави

Міжнародний імідж держави – це уявлення світової спільноти про певну країну, що формується під впливом її внутрішньої політики, зовнішньої діяльності, культурних особливостей і соціально-економічного стану. Цей імідж суттєво впливає на міжнародні відносини, політичний авторитет, інвестиційну привабливість та участь у глобальних процесах.

Формування міжнародного іміджу залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних **чинників**. До ключових належать:

- *Політична стабільність* – стійкість державного управління, демократичність інституцій, дотримання прав людини.
- *Рівень економічного розвитку* – макроекономічні показники, стабільність національної валюти, привабливість для інвесторів.
- *Культурні досягнення* – популярність національної культури, мови, мистецтва, спорту, освітніх закладів.
- *Якість життя населення* – охорона здоров'я, рівень освіти, соціальні гарантії, безпека.
- *Екологічна ситуація* – екологічна політика, дотримання стандартів сталого розвитку.
- *Зовнішня політика* – участь у міжнародних ініціативах, конфліктах, інтеграційних процесах.
- *Туристична привабливість* – доступність, інфраструктура, культурна спадщина, безпека для мандрівників.

Інструменти формування позитивного іміджу

Для створення привабливого міжнародного образу країни використовують комплекс інструментів:

- *Публічна дипломатія* – просування національних інтересів через комунікацію з іноземною аудиторією.
- *Культурні обміни та м'яка сила* – популяризація культури, освіти, науки, мовні програми.
- *Участь у міжнародних організаціях* – діяльність у структурах ООН, ЄС, СОТ тощо.
- *Економічна співпраця* – угоди про торгівлю, участь у глобальних проєктах, брендинг продукції.
- *Інформаційна політика* – державна стратегія в міжнародних ЗМІ, соціальних мережах, антикризовий PR.

Ефективна стратегія формування та підтримки іміджу включає:

1. Моніторинг міжнародної репутації (опитування, аналітика, медіааналіз);
2. Формулювання ключових повідомлень (що країна прагне транслювати світу);
3. Координація між зовнішньополітичними, економічними, культурними інституціями;

4. Побудова партнерств з міжнародними брендами, фондами, організаціями;
5. Реагування на кризи (конфлікти, катастрофи, дезінформація).

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1	Основи теоретичного країнознавства.	2	2	
2	Функції і методи комплексних країнознавчих досліджень.	2		
3	Типології країн світу та схема країнознавчого районування.	2		10
4	Географічне положення, розміри і форми територій та кордони країн.	2		10
5	Розселення населення та методи дослідження мережі розселення країни.	2		10
6	Народонаселення країни та методика його дослідження.	2		10
7	Країнознавча характеристика.		12	10
8	Світові міста. Агломерації	2	6	10
9	Політична карта світу.	2		10
10	Міжнародний імідж держави	2		10
Разом за курс – 120 год		20	20	80

6.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Основи теоретичного країнознавства.

1. Головні предметні галузі наукового країнознавства.
2. Основні проблеми комплексного країнознавства.
3. Роль країнознавчих досліджень у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин.
4. Загальний рівень розвитку країнознавства в Україні.

Список літератури:

Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.

Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.

Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.

Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.

Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.

Гудзеляк І. І. Географія населення: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 342 с.

Земзюліна Н., Тітіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.

Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.

Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.

Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.

Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.

Кривонос Р.А. Країнознавча характеристика як засіб отримання та передачі наукового знання про країни світу. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. № 9.

Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.

Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.
Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.
Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.
Яценко Б.П., Корома Н.С. Сучасні тренди розвитку країнознавства. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Освітні й наукові виміри географії та туризму»*. Полтава, 2020. С. 78–81.

Тема 2-3. Країнознавча характеристика країн Європи.

1. Країни Західної Європи.
2. Країни Центрально-Східної Європи.
3. Країни Північної Європи.
4. Країни Південної Європи.

Список літератури:

Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.
Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.
Дорошко М.С. Країнознавство. Країни СНД і Балтії: Навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2008. 308 с.
Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.
Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.
Земзюліна Н., Тігіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.
Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.
Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.
Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.

Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.

Країнознавство. Країни СНД, Європи і Північної Америки: Навч. посіб. / М.С. Дорошко, Р.А. Кривонос, В.П. Крижанівський, Н.Ф. Сербіна. 2009. 312с.

Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.

Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.

Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с

Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.

Сербіна Н.Ф., Кривонос Р.А. Малі країни Європи: Навчальні матеріали з курсу «Країнознавство Європи та Північної Америки». К.: ІМВ, 2007. 75 с.

Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.

Тема 4. Країнознавча характеристика країн Центральної Америки.

1. Гватемала.
2. Нікарагуа.
3. Панама.
4. Коста-Рика.

Інші країни регіону (на вибір)

Список літератури:

Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.

Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.

Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.

Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.

Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.

Земзюліна Н., Тітіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.

Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.

- Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.
- Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.
- Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.
- Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.
- Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.
- Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с
- Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.
- Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.

Тема 5. Країнознавча характеристика країн Південної Америки.

1. Бразилія.
2. Аргентина.
3. Колумбія.
4. Венесуела.

Інші країни регіону (на вибір)

Список літератури:

- Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.
- Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.
- Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.
- Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.
- Земзюліна Н., Тітіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.
- Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.

- Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.
- Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.
- Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.
- Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.
- Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.
- Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с
- Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.
- Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.

Тема 6. Країнознавча характеристика країн Північної Африки.

1. Єгипет.
2. Туніс.
3. Алжир.
4. Марокко.

Інші країни регіону (на вибір)

Список літератури:

- Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.
- Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.
- Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навчальний посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
- Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.
- Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.
- Земзюліна Н., Тітіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.

- Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.
- Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.
- Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.
- Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.
- Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.
- Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.
- Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с
- Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.
- Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.

Тема 7. Країнознавча характеристика країн Азії.

1. Країни Південно-Східної Азії.
2. Країни Західної Азії.
3. Країни Центральної Азії.

Список літератури:

- Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.
- Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.
- Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навчальний посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
- Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.
- Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії. Чернівці: Книги ХХІ, 2004. 384 с.
- Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.
- Земзюліна Н., Тітіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.

- Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.
- Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.
- Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.
- Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.
- Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.
- Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.
- Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с
- Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.
- Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.

Тема 8-10. Світові міста. Агломерації.

1. Класифікація світових міст.
2. Західноєвропейська зона.
3. Північноамериканська зона.
4. Азіатська зона.
5. Сучасні агломерації.

Список літератури:

- Бакуліна Г. Ю. Урбанізація як тенденція розвитку суспільства: міжнародний аспект. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2018. № 18. С. 22–27.
- Дорошук О. Поняття «міська агломерація»: розвиток уявлень і сучасне розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2017. В. 6. С. 52–57
- Степаненко А.В., Омельченко А.А. Міські агломерації як форма сучасного світового процесу урбанізації. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3. С. 184–192.
- Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	10	6	до 60
Відвідування лекцій (активна участь)	10	1	до 10
Самостійна робота	3	5	до 15
Тест	1	10	до 10
Інші види робіт		5	до 5
Усього			100

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Країнознавство як міждисциплінарна галузь знань: предмет, об'єкт та мета вивчення.
2. Визначення та розмежування понять «країна», «регіон» та «територія».
3. Сукупність функцій країнознавства та їхнє значення для професійної діяльності фахівців.
4. Джерела країнознавчої інформації та методологічні вимоги до їхнього збору й опрацювання.
5. Зв'язок країнознавства з іншими науками: географією, політологією та міжнародними відносинами.
6. Основні методи країнознавчих досліджень: статистичний, картографічний та соціологічний.
7. Порівняльний та історико-географічний методи в аналізі розвитку країн.
8. Принципи країнознавства: комплексність, системність та об'єктивність.
9. Політичні критерії типології країн: форми правління, державний устрій та політичні режими.
10. Економічні критерії класифікації країн: розвинені країни, країни, що розвиваються, та держави з перехідною економікою.
11. Культурні та географічні критерії поділу країн на типи.
12. Країнознавче районування світу: сутність та основні принципи (комплексність, цілісність, геополітична єдність).

13. Сучасні схеми районування світу: підхід ООН та культурно-цивілізаційна концепція С. Гантінгтона.
14. Географічне положення країни та його типи (материкове, морське, острівне тощо).
15. Вплив розмірів, конфігурації та компактності території на розвиток держави.
16. Державні кордони: класифікація за походженням (природні, штучні) та середовищем (сухопутні, морські).
17. Поняття державних кордонів, їхня природа та роль у міжнародному праві й міждержавних відносинах.
18. Типи та форми розселення населення: міське, сільське, скупчене та лінійне.
19. Поняття щільності населення та чинники, що впливають на його розподіл по території.
20. Кількісні характеристики народонаселення: чисельність, динаміка, природний та механічний рух.
21. Якісні характеристики населення: статеві-вікова структура, етнічний та релігійний склад.
22. Комплекс методів дослідження народонаселення та їхнє застосування в країнознавчому аналізі.
23. Поняття урбанізації, агломерації та мегаполісу в країнознавстві.
24. Типовий план комплексної країнознавчої характеристики країни: основні розділи та їх взаємозв'язок.
25. Світові міста як глобальні центри управління міжнародними процесами.
26. Типологія агломерацій: моноцентричні та поліцентричні структури.
27. Політична карта світу: поняття держави та її основні ознаки (суверенітет, територія, населення).
28. Етапи формування сучасної політичної карти світу та чинники її динамічності у XXI столітті.
29. Міжнародний імідж держави: ключові чинники формування та інструменти «м'якої сили».
30. Стратегії управління міжнародним іміджем держави та оцінка його впливу на міжнародні відносини.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

- Антонюк Н., Мальська М., Занько Ю. Країнознавство: теорія та практика: підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
- Бакуліна Г. Ю. Урбанізація як тенденція розвитку суспільства: міжнародний аспект. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2018. № 18. С. 22–27.
- Будз М. Д. Короткий довідник з комплексного країнознавства (методика країнознавчих досліджень, основні поняття та визначення, країни, персоналії). Київ: ПП Самборський, 2002. 255 с.
- Будз М.Д., Постоловський Р.М., Троян С.С. Короткий довідник з комплексного країнознавства. К.: НМЦВО, 2000. 120 с.
- Войткова А. В. Географічний детермінізм у становленні морської держави. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. науково-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.)*. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 1. С. 121–123.
- Дорошко М. Вплив геополітичного середовища на зовнішню політику держави (на прикладі країн пострадянського простору). *Географія і туризм*. 2010. Т. 5. С. 52–55.
- Дорошко М.С. Країнознавство. Країни СНД і Балтії: Навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2008. 308 с.
- Єремєєва І.А. Теоритичне країнознавство. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 144 с.
- Єремєєва І. А. Практичні аспекти формування міжнародного іміджу держави. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 123–127.
- Головченко В. І., Дорошко М. С., Ігнат'єв П. М., Кравчук О. А., Кривонос Р.А., Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.
- Головченко В., Кравчук О. Країнознавство: Азія, Африка, Латинська Америка, Австралія і Океанія: навчальний посібник. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 336 с.
- Гудзеляк І. І. Географія населення: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 342 с.
- Дахно І. І. Країни світу: енциклоп. довідник. Київ: Мапа, 2011. 608 с.
- Дорощук О. Поняття «міська агломерація»: розвиток уявлень і сучасне розуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Географічні науки»*. 2017. В. 6. С. 52–57
- Дубович І. А. Країнознавчий словник-довідник. Львів: Ліга-прес, 2005. 819 с.

- Земзюліна Н., Тітіка О. Країнознавство: навчальний посібник. Електронне видання. 2020. 90 с.
- Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії. Чернівці: Книги XXI, 2004. 384 с.
- Кириленко М. Характеристика чинників міжнародного іміджу держави. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. В. 3. С. 98–104.
- Козинець О., Ігнатенко С. Вплив географічних факторів на форму правління: теоретичне обґрунтування. *Підприємництво, господарство та право*. 2019. № 5. С. 200–204.
- Країнознавство: Навчальний посібник / Надтонка Г.М., Наулко В.І. К.: КСУ, 2004. Ч. 1. 140 с.; Ч.2. 152 с.
- Країнознавство: Підручник / В.П. Крижанівський, М.С. Дорошко, В.І. Головченко та ін.; за ред. М.С. Дорошка. К.: Знання, 2012. 439 с.
- Країнознавство: навч. посібник / Я.Б.Турчин; Л.О.Дорош, О.Н.Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 276 с.
- Країнознавство: довідник / Я.Б.Турчин; Л.О. Дорош, О.Н. Горбач. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. 296 с.
- Країнознавство. Країни СНД, Європи і Північної Америки: Навч. посіб. / М.С. Дорошко, Р.А. Кривонос, В.П. Крижанівський, Н.Ф. Сербіна. 2009. 312с.
- Кривонос Р.А. Країнознавча характеристика як засіб отримання та передачі наукового знання про країни світу. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2015. № 9.
- Крижанівський В.П. Країнознавство: підруч. Київ: Знання, 2012. 439 с.
- Лізогуб В.А. Країнознавство: підручник. Харків: Право, 2019. 384 с.
- Мальська М.П., Антонюк Н.В., Занько Ю.С., Ганич Н.М. Країнознавство: теорія та практика: Підручник. К.: Центр учбової літератури, 2012. 528 с
- Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.
- Сербіна Н.Ф., Кривонос Р.А. Малі країни Європи: Навчальні матеріали з курсу «Країнознавство Європи та Північної Америки». К.: ІМВ, 2007. 75 с.
- Степаненко А.В., Омельченко А.А. Міські агломерації як форма сучасного світового процесу урбанізації. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 3. С. 184–192.
- Чекалюк В. В. Позитивний імідж держави і суспільства – результат ефективних комунікацій. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 57. С. 247–251.
- Чечель О. Ю. Формування іміджу держави на міжнародній арені. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 10. С. 82–86.

Яценко Б.П. Країнознавство: основи теорії. К.: Либідь, 2009. 312 с.

Яценко Б.П., Корома Н.С. Сучасні тренди розвитку країнознавства. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Освітні й наукові виміри географії та туризму»*. Полтава, 2020. С. 78–81.

ДОДАТКИ

Додаток А

Типовий план країнознавчої характеристики:

1. Загальний політичний, економічний і соціальний імідж країни на світовому тлі. Герб, прапор, гімн держави. Площа, населення, столиці. Географічне положення, територіально-адміністративний поділ. Державний і політичний лад.
2. Історико-географічні особливості розвитку.
3. Природа, її раціональне використання і охорона.
4. Населення, його рівень життя, етнічна специфіка державотворчої нації (націй). Релігія. Соціальна політика країн.
5. Господарство, його галузева, міжгалузева і територіальна структура – промислові міжгалузеві комплекси, агропромисловий комплекс, транспортний комплекс, туристичний комплекс, зовнішньоторговельний, валюта. Інші.
6. Культура: традиції і сучасність.
7. Внутрішні відмінності, суспільно-географічні райони і найбільші міста.
8. Загальногосподарські і компонентно-територіальні проблеми та прогнози подальшого соціально-економічного розвитку.

Додаток Б

5.1.4. Італія

Загальні відомості. Офіційна назва – Республіка Італія. Столиця – Рим (близько 3 млн осіб). Площа – 301 тис. км² (70-те місце у світі). Населення 57,5 млн осіб (22-ге місце). Державна мова – італійська. Грошова одиниця – євро.

Географічне положення. Італія – країна Середземномор'я, його центральної частини. Вона розміщена на своєрідному за формою Апеннінському півострові і великих островах Сицилія й Сардинія. Лише близько 20 % її кордонів пролягають суходолом. У високогір'ї Альп вона межує з Австрією та Швейцарією, а також з Францією й Словенією. На заході Італію омивають Лігурійське та Тирренське моря, на півдні – Іонічне, на сході – Адриатичне. В цілому географічне положення сприяє розвитку співробітництва не лише з країнами Європи та Африки, а й басейну Індійського океану через Суецький канал.

Історія виникнення та розвитку. Приблизно 1000 р. до н. е. центральну частину Апеннінського півострова заселяли знамениті етруски. Потім римляни завоювали всю сучасну територію Італії, яка стала основою подальшого формування Римської імперії. У V ст. н. е. під ударами германців вона розпалася. Виникло декілька королівств лангобардів і франків. У середні віки розквітли міські комуни Венеції, Флоренції, Парми, Верони та ін. Південь Італії в цей час захоплювали сарацини, нормани, французи тощо. Ще пізніше за владу над Італією конкурували французи, іспанці та австрійці. У 1861 р. в одну державу об'єдналися Північна, Центральна та Південна Італія. У Першій світовій війні Італія брала участь на боці Антанти, у Другій – на боці Німеччини. Після війни відбувався швидкий економічний розвиток.

Державний устрій і форма правління. Італія є парламентською республікою. Глава держави – президент з незначними повноваженнями, який обирається терміном на 7 років. На 5 років обирається парламент, якому

належить законодавча влада. Він складається з двох палат: палати депутатів (630 осіб) і сенату (922 сенатори). Виконавча влада зосереджена в руках уряду (рада міністрів) і його голови. Країна поділяється на 20 регіонів, які, в свою чергу, складаються з 94 провінцій.

Природні умови та ресурси. Італія знаходиться у двох природних зонах. Північ – у лісовій зоні помірного поясу, південь – у субтропіках. Рельєф більшої частини країни гірський і височинний. Лише в долині р. По на півночі простяглася рівнина (Паданська). Неприятливими природними явищами є сильні землетруси і виверження вулканів (Етна, Стромболі, Везувій).

Клімат на більшій частині Італії субтропічний середземноморський із середніми температурами липня від +20 °С до +28 °С; січня - від 0 °С на півночі до +12 °С на півдні. Літо жарке й сухе. Щорічно випадає від 500 до 800 мм опадів. Найбільшою в Італії є річка По. її притоки і численні канали використовуються як транспортні магістралі. У центрі й на півдні країни річки маловодні. Нерідко вони пересихають улітку. В Альпах знаходиться декілька великих судноплавних озер. Вони дуже мальовничі.

На Паданській рівнині доволі родючі алювіальні ґрунти. В інших частинах ґрунтовий покрив здебільшого змитий водними потоками. Близько 20 % території Італії вкрито лісами. Національні парки займають 200 тис. га.

Мінерально-сировинні ресурси незначні. Дуже мало важливих для країни енергоносіїв – нафти, природного газу, кам'яного вугілля. Є обмежені запаси руд кольорових металів. Серед будівельних матеріалів виділяється всесвітньо відомий каррарський мармур.

Недостатність водних, лісових, ґрунтових та мінеральних ресурсів компенсується багатими природними рекреаційними ресурсами.

Населення. За чисельністю населення Італія посідає четверте місце в Європі після Німеччини, Франції та Великої Британії. Середня густина населення перевищує 190 осіб на 1 км². Населення по території розміщено дуже

нерівномірно. В гірських районах та на острові Сардинія воно коливається від 40 до 70 осіб, а в промислових районах Ломбардії і навколо Неаполя досягає 1000 осіб на 1 км². Природний приріст населення від'ємний (більше помирає, ніж народжується). Відбувається старіння нації. Тривалість життя чоловіків перевищила 75 років, а жінок – 81 рік. Частка міських жителів становить 67 %. Крім столиці Риму містами-мільйонерами є Мілан і Неаполь. Італія мононаціональна держава. Майже 95 % її населення становлять італійці. В північних прикордонних районах живуть австрійці, словенці, французи. У великих містах немало іммігрантів, особливо албанців.

Господарство. Італія – одна з найпотужніших в економічному сенсі постіндустріальних держав Європи і світу в цілому. Структура італійської економіки така: сфера послуг – 61 % ВВП, промисловість – 36, сільське господарство – 3 %. Серед галузей промисловості найрозвинутіше машинобудування, харчова, хімічна, легка, металургійна. На привізній сировині працюють хімічні, нафтохімічні та металургійні підприємства, які розміщуються в портах. У Сардинії переважно виплавляють кольорові метали. Власні енергоресурси забезпечують лише 20 % потреб країни.

Металургійна і значною мірою хімічна промисловість працюють на забезпечення потреб багатогалузевого машинобудування. Воно виробляє автомобілі, де домінує відомий концерн «ФІАТ» (Турін, Мілан, Неаполь). Італія також спеціалізується в Європі на випуску мотоциклів, моторолерів і велосипедів. Надзвичайно потужний військово-промисловий комплекс випускає все: від танків і ракет до стрілецької зброї. Розвинуте виробництво обчислювальної техніки, електронного обладнання і роботів.

У центрі Італії розвинута текстильна індустрія. Італія, як і Франція, є одним із осередків високої моди. Біля Мілана діє одним із найбільших центрів з виробництва взуття. Розвинута харчова промисловість. Італійські макарони та піцца відомі всім. Італія посідає перше місце у світі з виробництва вина.

У сільському господарстві на відміну від інших розвинених країн Заходу переважає рослинництво (58 %). Італія займає перше місце у світі з вирощування оливков, шосте з вирощування цитрусових, входить до першої десятки країн за валовими зборами пшениці, кукурудзи, овочів.

У невеликій за площею Італії головна роль належить автомобільному транспорту. Він перевозить до 90 % пасажирів і 80 % вантажів. У зовнішніх перевезеннях поза конкуренцією морський транспорт. Італія володіє понад 1500 кораблями і великими міжнародними портами (Генуя, Трієст, Неаполь).

Важливою галуззю економіки є туризм. Щороку країну відвідують понад 50 млн іноземних туристів. Ця галузь приносить Італії від 5 до 10 млрд дол.

Культура та соціальний розвиток. Італія має давню і значну культурну спадщину, яка бере свій початок від етрусків і римлян. Історико-культурна спадщина Стародавнього Риму й епохи Відродження найбільша у світі. Болонський університет найстаріший у Європі. В списку ЮНЕСКО – 19 об'єктів. Архітектурні пам'ятники, скульптури, музеї, театри мають світове значення. Обов'язковою є восьмирічна освіта. На 100 тис. осіб припадає 2795 студентів.

Італія посідає провідне місце у світі за кількістю лікарів та витратами на освіту й охорону здоров'я. Їй належить перше місце в Європі за кількістю місць у готелях.

Провідні італійські газети відомі далеко за її межами. Це «Републіка», «Стампа», «Корр'єре делла сера».

Безробіття сягає 12 % економічно активного населення.

Через місяць після того як Італія визнала незалежну Україну (28 грудня 1991 р.), було встановлено дипломатичні відносини між нашими країнами. Зовнішньоторговельний оборот між Італією та Україною в останні роки досягав 800 млн дол. США. Обсяги імпорту й експорту практично однакові.

[Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання, 2007. 292 с.]

Додаток В

Італійська Республіка розташована на півдні Європи в басейні Середземного моря. Вона займає Апеннінський півострів, великі острови Сардинію і Сицилію та також дрібні острови. Населення Італії становить 58,15 млн. чол. (2007 р.), близько 98 % з яких складають італійці. До національних меншин, які являють собою компактні групи, що живуть впродовж багатьох віків на одній і тій самій території, належать ретороманомовні фріули (520 тис.), що мешкають в адміністративній області Фріулі-Венеція-Джулія, й ладіни (15 тис.) та німецькомовні південні тирольці (300 тис.), які мешкають в Трентіно-Альто-Адідже. До цієї ж групи меншин відносять і групи італійців з певними етнокультурними особливостями – сицилійців і сардинців (іноді останніх вважають окремим етносом). Окрім того, на території Італії мешкають албанці (80 тис.), французи (70 тис.), хорвати та словенці (50 тис.), євреї (50 тис.), греки (30 тис.), каталонці (10 тис.).

За релігійною ознакою переважну більшість населення Італії (97%) складають римо-католики, крім них в країні мешкають протестанти (бл. 300 тис., переважно в Пьемонті), греко-католики (у тому числі християни-албанці), православні, юдеї та ін. Офіційна мова – італійська, столиця – Рим.

Назву «Італія» вперше використали греки для позначення південного краю Апеннінського півострова, де вони оселилися в VIII - VII ст. до н.е. На цих теренах проживали різні племена, серед них за рівнем розвитку культури виділялися етруски, які мешкали в районі між річками Арно і Тибр (цей район одержав назву Етрурія). Територія Італії складала ядро імперії Стародавнього Риму, звідси антична цивілізація Середземномор'я проникла до Західної Європи. Після падіння Західної Римської імперії в V ст. н.е. Апеннінський півострів неодноразово піддавався нападам ззовні, і його політичну єдність було втрачено. Італія перетворилася на географічне поняття, в мозаїку невеликих держав,

князівств і королівств, що ворогували між собою і об'єкт домагань іноземних держав, які швидко змінювали одна одну. Втім, традиція провідної ролі Риму не зникла. Вона втілилася в особі пап Римських, які вважали себе наступниками римських імператорів. Папи правили центральною Італією й намагалися поширити свій вплив на всю Європу. Через суперництво між папами й німецькими імператорами, що правили Священною Римською імперією та розглядали Італію як своє володіння, Апеннінський півострів перетворився на арену битв. Але завдяки зростанню здобутоготоргівлею й нерідко просто грабіжництвом багатства міст Північної Італії, яке почалося в XI ст., там поступово сформувався новий світ ідей, наук і мистецтв, який дав початок європейському Відродженню.

У XVI ст. піднесення економіки приатлантичної Європи підірвало добробут середньовічної Італії, і протягом двох сторіч італійські держави зазнали спаду економіки та стали жертвами іноземних вторгнень. Протягом 1559-1700 рр. більшу частину Апеннінського півострова контролювали іспанці, потім контроль перейшов до Австрії. У 1796-1797 рр. Італію окупували французькі війська Наполеона, створивши на півночі залежну від Франції Цизальпійську Республіку. 18 березня 1805 р. Наполеон проголосив себе королем Італії, поширивши у 1810 р. контроль Франції над усією країною.

Рішеннями Віденського конгресу італійські держави були частково повернуті колишнім правителям, частково опинилися під австрійським і французьким контролем. На тлі такої ситуації розгорнувся політичний рух, який увійшов в історію як «Рісорджименто» – боротьба за возз'єднання країни. Його лідерами були карбонарії та «молоді італійці» на чолі з Дж. Мадзіні й Дж. Гарібальді, які в лютому 1849 р. проголосили в Римі республіку, що була незабаром повалена французькою армією. Зате війна між П'ємонтом і Австрією закінчилася у 1859 р. визволенням Ломбардії, а похід Гарібальді до Сицилії у 1860 р. відкрив шлях до створення єдиної й незалежної держави. 17 березня

1861 р. король П'ємонту Віктор Еммануїл II був проголошений королем об'єднаної Італії. Згодом до її складу увійшла й Венеція, а у 1870 р., скориставшись франко-пруською війною, італійські війська захопили Рим і проголосили його столицею нової держави.

У Першу світову війну Італія вступила на боці Антанти, повернувши собі Трієст й Південний Тіроль. 31 жовтня 1922 р., скориставшись повоєнною розрухою, до влади в країні прийшли фашисти на чолі з диктатором Беніто Муссоліні, який, офіційно займаючи посаду прем'єр-міністра при королі Вікторі-Еммануїлі III, проголосив себе дуче (вождем). З початком Другої світової війни Італія окупувала Албанію та вступила у війну на боці державОсі, але до 1943 р. всі її колонії були окуповані військами антигітлерівської коаліції, а 25 липня 1943 р. Було повалено Б.Муссоліні. Спроба нацистської Німеччини виправити становище на власну користь, окупувавши північні та центральні регіони країни та повернувши до влади колишнього диктатора, призвела до переростання окремих вогнищ руху Опору у загальне збройне повстання в Північній Італії, у ході якого партизанські з'єднання спільно з британсько-американськими військами визволили від німців територію країни.

2 червня 1946 р. в Італії пройшли одночасно референдум щодо державного ладу й вибори до Установчих зборів, повноваження яких обмежувалися прийняттям конституції й ратифікацією мирних договорів з державами антигітлерівської коаліції. В ході референдуму 54% італійців висловилися за республіку. У результаті монархію було ліквідовано. 22 грудня 1947 р. Установчі збори схвалили текст нової конституції країни, що проголосила Італію демократичною республікою, заснованою на праці, а італійський народ - єдиним носієм суверенітету. Конституція передбачала поділ влади, позбавлення військових можливості втручатися в політичне життя, проголосила відокремлення церкви від держави, визнаючи в той же час її важливу роль у суспільному житті.

За формою державного правління Італія – парламентська республіка. Парламент складається з двох палат – палати депутатів (630 місць) і сенату (315 місць). При цьому в Конституції підкреслюється абсолютна рівність палат при здійсненні повноважень як у законодавчій галузі, так і при реалізації парламентського контролю над урядом. Обидві палати парламенту обираються на 5 років за пропорційною системою з дотриманням правила, що коаліція-переможець отримує в кожному регіоні 55 % місць до сенату й 54 % мандатів у палаті депутатів.

Кожна з палат обирає із своїх членів постійні й тимчасові комісії, які розробляють законопроекти, причому, на відміну від парламентських комісій інших країн, італійські наділені правом не тільки розглядати, але й приймати законопроекти. Виняток становлять законопроекти з конституційних, бюджетних, виборчих та деяких інших питань. У компетенцію обох палат входить оголошення стану війни й наділення уряду необхідними повноваженнями. Палати ратифікують міжнародні договори, можуть проводити розслідування з питань, що становлять громадський інтерес. Важливою прерогативою італійського парламенту є контроль за діяльністю уряду у формі ухвалення йому вотуму довіри протягом 10 днів після утворення. Поточна урядова діяльність контролюється за допомогою інтерпеляцій, резолюцій, що виражають ставлення депутатів до того або іншого питання, та розслідувань з боку слідчих комісій.

Виконавча влада розподілена між президентом, урядом та допоміжними урядовими органами. Президент республіки є главою держави, визначає день загальних виборів у парламент, наділений повноваженнями розпустити палати, призначити й звільнити вищих посадових осіб держави, є верховним головнокомандуючим, приймає дипломатичних представників іноземних держав, бере участь у формуванні уряду, призначає його голову і, за порадою голови, інших членів уряду. Президент має важливі законодавчі права: видавати

декрети, що мають чинність закону, право вето щодо парламентських законів, яке може бути переборено тільки вторинним прийняттям закону абсолютною більшістю голосів обох палат. Термін президентських повноважень складає сім років, причому без обмеження кількості термінів. Кандидату в президенти необхідно під час перших трьох турів голосування набрати 2/3 голосів. Якщо це нікому не вдається, проводиться ще один тур, в якому беруть участь два кандидати, що отримали найбільшу кількість голосів. Президентом стає той, хто зможе зібрати 50% голосів плюс один голос від загальної кількості.

До складу італійського уряду – Ради міністрів – входять голова, міністри, які очолюють окремі відомства, та міністри без портфеля, які займаються питаннями, пов'язаними з певним напрямком урядової діяльності. Перебування в уряді не вимагає відмови від депутатських повноважень (втім як і перебування в парламенті зовсім не є обов'язковою умовою при призначенні на посаду міністра). Рада міністрів Італії практично здійснює керівництво державою. Особливо широкими є повноваження уряду щодо керування державним апаратом: всі адміністративні установи й відомства країни перебувають під його контролем. Користуючись правом законодавчої ініціативи, вона вносить свої законопроекти на обговорення парламенту й при підтримці парламентської більшості домагається їхнього прийняття.

Італія – унітарна держава. В адміністративно-територіальному плані країна поділяється на 15 областей і 5 автономних регіонів – Валле д'Аоста, Трентіно-Альто-Адідже й Фріулі-Венеція-Джулія на півночі, а також Сицилія й Сардинія на півдні. З 1993 р. в Італії було введено пряме обрання міських голів населенням. Це порушило систему прямого партійного контролю місцевих органів управління й дозволило мерам ряду великих міст, зокрема Неаполя, Риму й Венеції, відігравати важливу роль у політиці країни. Керівники міст створили ряд організацій, що виражають їхні інтереси.

До початку 1990-х рр. партійна система Італії відрізнялася усталеністю й стабільністю, незважаючи на часту зміну урядових кабінетів. Ядром всіх без винятку урядів залишалася найбільша в країні Християнсько-демократична партія (ХДП), створена 1943 р. й тісно пов'язана з політичною елітою Італії та католицькою церквою. Край стабільності прийшов на початку 1990-х рр. через потрясіння, пов'язані з гострими фінансовими скандалами, корупцією, до яких виявилися причетними найвизначніші державні діячі та основні партії країни. Більшість колишніх політичних організацій розпалося або повністю змінила свій імідж. Сформувалися два основних політичних блоки, що протистоять один одному при владі – правий «Вперед, Італіє!» Сильвіо Берлусконі й лівий «Оливне дерево» Романо Проді за участю экс-комуністів. При цьому праві правили країною в 1994-1995 і 2001 – 2006 роках, ліві – в 1996-2001 та з 2006 р. Окрім того в країні діє низка партій, які не належать до жодного з блоків. Це – Нова італійська соціалістична партія, Соціальна альтернатива, Союз регіону Валле д'Аоста й ін.

З точки зору соціально-економічного розвитку в межах Італії чітко виділяються два регіони – відносно заможна промислова Північ і бідний сільськогосподарський Південь (Медзоджорно). Північ значною мірою нагадує Центральну Європу своїм кліматом, природними ресурсами та структурою господарства. Південь же більш схожий на типовий середземноморський регіон: тут переважають великі земельні володіння площею в десятки і сотні гектарів з примітивною технікою обробки землі та використанням дешевої робочої сили. У результаті значних інвестицій в інфраструктуру та великих субсидій, одержаних від ЄС, економіка Півдня за останні десятиліття зазнала великих змін, проте в цілому регіон продовжує сильно відставати від Півночі за населення.

[Головченко В. І., Дорошко М. С., Ігнат'єв П. М., Кравчук О. А., Кривонос Р. А., Крижанівський В. П., Сербіна Н. Ф. Країнознавство: підруч. для студентів вищих навч. закладів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 658 с.]

